

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра мовної та психолого-педагогічної підготовки

РЕФЕРАТ
кваліфікаційної роботи
на здобуття освітнього ступеня бакалавр
зі спеціальності 053 «Психологія»
за освітньою програмою «Психологія»
на тему: «Психологічні механізми та способи подолання сімейного
конфлікту»

Виконавець:

студентка 4 курсу 41П групи
факультету ФЕУП

Копцевич Вікторія Вікторівна _____
(прізвище, ім'я, по батькові) /підпис/

Науковий керівник:

д. політ. н., професор
(науковий ступінь, вчене звання)
Сіленко Алла Олексіївна _____
(прізвище, ім'я, по батькові) /підпис/

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження зумовлена тим, що сім'я є одним із основних соціальних інститутів, від якого залежить саме існування суспільства. Саме тому сучасна психологічна наука активно проводить теоретичні та практичні дослідження сім'ї. Досліджуються об'єктивні закономірності, особливості, механізми та види сімейних відносин, в тому числі, сімейних конфліктів. Представники різних напрямків психологічної науки, концепцій та підходів вивчають сутність, ознаки, причини конфліктів, дисгармонії у сімейних відносинах.

Особливого значення вказана проблема набула у зв'язку з воєнним станом, у якому Україна перебуває кілька років, що не могло негативно не позначитися на ситуації у багатьох українських сім'ях.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є теоретичне та емпіричне дослідження психологічних механізмів та способів подолання сімейного конфлікту. Для досягнення даної мети були поставлені наступні дослідницькі завдання:

- розглянути основні теоретико-методологічні підходи до дослідження психологічних механізмів та способів подолання сімейного конфлікту;
- проаналізувати ступень розробленості проблеми психологічних механізмів та способів подолання сімейного конфлікту;
- уточнити понятійно-категоріальний апарат дослідження;
- дослідити сім'ю як соціально-психологічний феномен;
- виявити соціально-психологічні чинники конфліктності у сім'ї;
- аргументувати способи подолання та профілактики сімейного конфлікту;
- обґрунтувати обрані методики емпіричного дослідження психологічних механізмів та способів подолання сімейного конфлікту;
- описати і проаналізувати результати емпіричного дослідження.

Об'єктом дослідження є сімейні конфлікти в сучасному суспільстві.

Предметом дослідження є психологічні механізми та способи подолання сімейного конфлікту.

Методи дослідження. В основу дослідження покладено системний підхід, у межах якого сім'я сприймається як цілісна система зі своїми рольовою структурою і функціями, здійснення яких спрямовано на задоволення потреб членів сім'ї. Також було використано такі теоретичні методи, як аналіз психологічної та соціологічної літератури, за допомогою якого було визначено основні поняття та категорії дослідження, порівняльний аналіз, структурно-функціональний аналіз, узагальнення та індукція, опитування.

Емпіричне дослідження проводилося зі застосуванням комплексу таких психодіагностичних методик: Методики «Характер взаємодії подружжя у конфліктних ситуаціях» (Ю. Альошина, Л. Гозман, Є. Дубовська); Методики «Стиль реагування у конфліктній ситуації» К. Томаса, Л. Кілмана (Адаптація Н. Гришиної); Тест на рівень конфліктності «Чи конфліктна Ви особистість?» Н. Кіршевої і Н. Рябчикової.

Вибірку склали 60 осіб - 30 подружніх пар, які мають різний стаж подружніх стосунків: 6 пар з сімейним стажем до 2 років, 6 пар - від 3 до 10 років, 6 пар - від 12 до 15 років, 6 пар - від 16 до 20 років, 6 пар - від 21 до 30 років. 15 осіб мали шлюбний досвід в інших подружніх стосунках. У 23 подружніх парах є діти, у 7 пар - немає.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що положення й висновки кваліфікаційної роботи створюють основу для подальшого теоретичного дослідження психологічних механізмів та способів подолання сімейного конфлікту. Робота може бути використана при підготовці загальних і спеціальних курсів, написанні підручників і навчальних посібників з курсів «Соціальна психологія», «Психологія сім'ї та шлюбу», «Конфліктологія», «Психологія медіації та вирішення конфліктних ситуацій», «Психологія особистості, «Психологія конфлікту та переговорів» та ін.

Апробація результатів дослідження. Кваліфікаційна робота виконана й обговорена на кафедрі мовної та психолого-педагогічної підготовки Одеського національного економічного університету. Основні теоретичні й методологічні положення та результати кваліфікаційної роботи висвітлено у

Структура дослідження обумовлена метою і завданнями, які були поставлені здобувачем у процесі науково-теоретичної розробки вибраної теми. Дослідження складається з вступу, трьох розділів, перші два з яких містять по три підрозділи, третій - два підрозділи, висновків та списку використаних джерел. Основний обсяг кваліфікаційної роботи становить 63 сторінки, робота проілюстрована 7 малюнками та 4 таблицями. Список використаних джерел містить 52 найменування.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми роботи, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, наукову новизну і методи дослідження.

У першому розділі **«Теоретико-методологічні основи дослідження психологічних механізмів та способів подолання сімейного конфлікту»** аналізуються основні теоретико-методологічні підходи до дослідження психологічних механізмів та способів подолання сімейного конфлікту, ступень розробленості проблеми психологічних механізмів та способів подолання сімейного конфлікту, понятійно-категоріальний апарат дослідження.

У другому розділі **«Соціально-психологічні основи функціонування сучасної сім'ї»** досліджуються сім'я як соціально-психологічний феномен, соціально-психологічні чинники конфліктності у сім'ї, способи подолання та профілактика сімейного конфлікту.

У третьому розділі **«Емпіричне дослідження психологічних механізмів та способів подолання сімейного конфлікту»** обґрунтовуються обрані методики, описується емпіричне дослідження. Аналізуються результати емпіричного дослідження.

Завдяки методики **«Характер взаємодії подружжя у конфліктних ситуаціях»** (Ю.Є. Альошина, Л.Я. Гозман) вдалося 1) з'ясувати рівень конфліктності у досліджуваних подружніх парах; 2) визначити сфери діяльності, які найбільш конфліктні для сім'ї.

З'ясовано, що найвищий рівень конфліктності у молодих сім'ях з подружнім стажем до 2-х років. Найбільш конфліктними сферами для них

виявилися Проблеми відносин із родичами та друзями (74,7%) та Порушення рольових очікувань (74,7). Це можна пояснити тим, що молода сім'я потребує адаптації до зміни свого способу життя, яка полягає в тому, щоб зблизити свої індивідуальні системи цінностей, створити власну модель подружніх відносин. Найменш конфліктною сферою для них є сфера Питання, пов'язані з вихованням дітей (33,2%). Це пояснюється тим, що не всі молоді сім'ї з подружнім стажем мають дітей, або діти ще зовсім маленькі.

Найнижчий рівень конфліктності зафіксовано подружніх парах із сімейним стажем від 21 до 30 років. Подружжя у таких сім'ях мають великий досвід міжособистісних відносин, сімейного життя, у процесі якого вони узгодили свої системи цінностей, добре вивчили індивідуальні відмінності, темперамент, характер, тип особистості один одного. Вони вміють обговорювати та вирішувати свої проблеми так, щоб не завдати шкоди сімейним відносинам. Найбільш конфліктними для них виявилися сфери Прояв домінування одним із подружжя (41,5%) та Прояв прагнення автономії (24,9). На наш погляд, це можна пояснити тим, що люди, які в такому віці вже досягли кар'єрного зростання, керівних посад, переносять за звичкою свій керівний досвід у сім'ю. Також впливають доходи подружжя. Часто ті, хто заробляє більше свого подружжя, претендують на домінуюче становище у ній. Що стосується сфери Прояв прагнення автономії, то за результатами дослідження, дехто з подружжя потребує автономії від сім'ї. Ймовірно, це може бути пов'язане зі втомою від проблем у розширеній сім'ї. Причому таке подружжя може прагнути не лише до власної автономії в сім'ї, а й підштовхувати до автономії свого партнера, який на їхню думку має підвищувати свій соціальний статус, і, відповідно, доходи.

В результаті дослідження за Методикою «Стиль реагування у конфліктній ситуації» К. Томаса, Л. Кілмана (Адаптація Н. Гришиної) діагностовано, що 26% респондентів в конфліктній ситуації обирають суперництво, 16% - компроміс.

Тест на рівень конфліктності «Чи конфліктна Ви особистість?» Н. Кіршевої і Н. Рябчикової показав, що більшість респондентів (53,12%)

неконфліктні, високий рівень особистісної конфліктності був зафіксований у меншості респондентів (19,92%).

ВИСНОВКИ

У результаті аналізу теоретико-методологічних підходів до дослідження психологічних механізмів та способів подолання сімейного конфлікту в основу нашого дослідження покладено системний підхід, за допомогою якого ми змогли зробити висновок про те, що сім'я є психологічною і біологічною системою зі своїми особливостями функціонування та розвитку, підсистеми (подружня, батьківська, сиблінгів) якої знаходяться у процесі взаємодії між собою та іншими системами. Таке визначення поняття сім'ї дозволило нам дослідити психологічні механізми та способи подолання сімейного конфлікту.

Проаналізовано ступень розробленості проблеми психологічних механізмів та способів подолання сімейного конфлікту. Зроблено висновок, що пріоритетними темами для наукових досліджень є причини насильницьких дій, що вчиняються щодо жінок; психологічні чинники виникнення та профілактика конфліктів у молодій сім'ї; особливості перебігу емоційного вигорання у підлітків залежно від конфліктних ознак сімейних взаємин; формування готовності студентської молоді до створення сім'ї; соціально-педагогічні умови подолання конфліктів у молодій сім'ї; психологічні умови формування уявлень про сімейні ролі у студентської молоді; питання формування у майбутніх психологів готовності до запобігання та подолання сімейних конфліктів та ін.

Уточнено понятійно-категоріальний апарат дослідження. У нашому дослідженні теоретично ми спираємося на визначення Д. Джексона, який вважає, що «сім'я як система є єдиним цілим психологічним і біологічним організмом, в якому існують диференційовані, але взаємопов'язані підсистеми: подружня, батьківська, підсистема сиблінгів» та на визначення О. Шевчишеної, на думку якої «Сімейний конфлікт є одним з різновидів міжособистісних конфліктів, який в науковій психологічній літературі розглядається «як окремий вид взаємодії між людьми в процесі їх життєдіяльності».

На основі визначення сім'ї як соціально-психологічного феномену, дослідники виявили такі психологічні особливості сім'ї як малої соціальної групи, як:

- загальновизнані ціннісні орієнтації щодо створення сім'ї, сімейних відносин, функцій членів сім'ї, прав та обов'язків як одного із соціальних інститутів, у тому числі одруження, та його припинення:

- соціально-гетереогенна, тобто різнорідна сім'я, члени якої мають різні ролі, потреби, цінності, настанови;

- регламентація правил входу та виходу із сім'ї, її закритість, конфіденційність відносин між членами сім'ї;

- виконання членами сім'ї багатьох сімейних ролей, що з багатоаспектністю її життєдіяльності;

- залежність життєдіяльності сім'ї не тільки від певних етапів її розвитку, а й від досвіду сімейного життя старших поколінь сім'ї;

- роль емоційності у сімейних відносинах, яка надає навіть об'єктивно незначним бік життя сім'ї великого суб'єктивного значення. Внаслідок цього такі сімейно зумовлені переживання, викликані успіхом чи невдачею, впливають на людину, її світосприйняття, психічне та соматичне здоров'я;

- фрустраційна напруженість, спричинена гострим станом переживання через розрив між очікуваннями людини та реальною сімейною ситуацією. Дослідники вказують на те, що рівень переживання через незадоволену потребу великою мірою залежить від того, наскільки особистість усвідомлює свій стан. Незадоволення ситуацією в сім'ї є причиною сімейних конфліктів, внаслідок яких взаємна агресія може призвести до проявів девіантної поведінки, депресії та інших видів психічного розладу;

- підвищена тривожність на основі переживань за членів сім'ї, їх здоров'я, поведінка, відносини з оточуючими та ін;

- рефлексія, результатом якої є почуття провини за якісь сімейні проблеми, схильність помилково оцінювати поведінку членів сім'ї як обвинувальну на свою адресу;

- внутрішній конфлікт, що виникає через невдачі у вирішенні сімейних проблем, особливо тоді, коли на людину покладаються надія та відповідальність з боку інших членів сім'ї.

Виявлено соціально-психологічні чинники конфліктності у сім'ї. Психологічні фактори це «неготовність до шлюбу; протилежні особливості в темпераменті; боротьба за лідерство у сім'ї; психосексуальна несумісність подружжя». Соціальні - «матеріальні проблеми; житлові складності; соціальне оточення; девіантна поведінка одного із членів сім'ї».

Аргументовані способи подолання та профілактики сімейного конфлікту. Так, дослідники пропонують різні ідеї, спрямовані на подолання та профілактику сімейних конфліктів, наприклад модель «дисбалансу об'єктивних обставин» Д. Деліс, модель «сімейної ради» Т. Гордон та ін.

Однією з таких ідей є подружня терапія, яку фахівці вважають ефективним способом лікування порушень подружніх відносин. «Подружня терапія являє собою особливу форму психотерапії, орієнтовану на подружню пару і її проблеми. Вона покликана допомогти подружній парі подолати сімейні конфлікти і кризові ситуації, досягти гармонії у взаєминах, забезпечити взаємне задоволення потреб».

Показано, що механізмами подолання сімейного конфлікту є єдність сім'ї, солідарність поколінь, взаємодопомога, взаємозахист, обмін фінансовими та матеріальними ресурсами та ін.

Обґрунтовані методики емпіричного дослідження психологічних механізмів та способів подолання сімейного конфлікту. Описані та проаналізовані результати емпіричного дослідження.

У результаті використання методики «Характер взаємодії подружжя у конфліктних ситуаціях» (Ю.Є. Альошина, Л.Я.Гозман) отримані дані, які дозволяють зробити висновок о високому рівню конфліктності у парах з сімейним стажем до 2 років, та від 3 до 10 років. Відносно низький рівень конфліктності зафіксовано у пар з сімейним стажем від 21 до 30 років. Середній рівень конфліктності діагностовано у пар з сімейним стажем 6 пар - від 12 до 15 років та від 16 до 20 років.

Методика «Стиль реагування у конфліктній ситуації» К. Томаса, Л. Кілмана (Адаптація Н. Гришиної) дозволила виявити, що суперництво є переважним стилем реагування у конфліктній ситуації для 26%. Ті, для кого такий стиль поведінки є кращим, є вольовими людьми, не схильними до співпраці з іншими людьми.

Тест на рівень конфліктності «Чи конфліктна Ви особистість?» Н. Кіршевої і Н. Рябчикової показав, що більшість респондентів (53,12%) неконфліктні.